

УДК 821.112.2

ТЕТЯНА КОНЄВА

(Полтава)

ХУДОЖНІЙ СВІТ М. ЕНДЕ

Ключові слова: біографічна довідка, естетичні погляди, творчий доробок, фантастична повість, ідейно-образна структура, жанрово-стильовий зміст.

Міхаель Енде – один із найяскравіших німецьких дитячих письменників, твори якого ще за життя митця стали своєрідною сучасною класикою.

Міхаель Андреас Гельмут Енде народився 12 листопада 1929 року в містечку Гармш у родині Едгара Карла Енде – художника і скульптора.

Дитячі роки майбутнього письменника припали на часи безробіття батька, картини якого майже не продавалися, що й стало причиною переїзду родини до міста Оберменцінг у 1931 році. Нова атмосфера позитивно вплинула на творчість Едгара Карла Енде, до якого прийшов справжній мистецький успіх. Матеріальне становище родини покращилося, але не надовго. Влада Третього Рейху, що проводила культурну політику у Німеччині, негативно оцінила нові роботи Едгара Карла Енде. Над матеріальним і духовним становищем його родини нависла загроза.

Однак перебування в Оберменцінгу для маленького Міхаеля мало і позитивне значення. Саме тут йому пощастило познайомитися з артистами цирку та їхнім цирковим мистецтвом під відкритим небом. Ці враження

згодом знайдуть своє художнє втілення у творчості Енде, зокрема у фантастичному творі «Джим Гудзик і машиніст Лукас» (1960). Варто зазначити, що на формування естетичних смаків майбутнього письменника, без сумніву, впливало художнє середовище, у якому він перебував змалечку. Коли його родина у вересні 1935 року була змушена переїхати у Швабінг, один із районів Мюнхена, мистецьке коло розширилося. По сусідству жили художники, скульптори, письменники, серед яких Франц Марк, Бертольд Брехт, Пауль Клее та інші.

Незважаючи на скрутне матеріальне становище сім'ї Енде, справжнім тягарем для Міхаеля були чвари його батьків, котрі йому майже не приділяли уваги. Батько часто казав: «Ми не маємо можливості утримувати сина». Школа, у якій навчався хлопчик, не могла виправити цю ситуацію. Відчуваючи відразу до школи, занять, учителів, постійний страх перед нуждою, порятунок і затишок від самотності він шукає у друзів. Саме такими для нього стали Віллі, син торговця, й Пітер Хорн, син лікаря. Згодом вони стануть прообразами літературних героїв Енде. Віллі – прообразом Бастіана, героя «Нескінченної історії» (1979), а пригоди Пітера у селянському маєтку Розенхеймеров, де вони часто проводили канікули, творчо опрацьовані письменником у творі «Гогґологі» («Goggolögi») (1984).

1940 роки – складний період у житті Міхаеля. Навчаючись у гімназії, він не тільки відкриває для себе світ нових знань, нових захоплень, але й відчуває, що таке війна. Смерть, людське горе і страждання змушують його замислитися над сенсом буття, роллю церкви у житті особистості. Перший вірш Міхаеля-гімназиста «Молитва Апокаліпсису» просякнутий біблійними мотивами. Як сталося, що найвище творіння Бога – людина – виявилось таким недосконалим, здатним підняти зброю проти іншої людини, – лейтмотив твору.

У повоєнні роки сімнадцятирічний М. Енде продовжує освіту спочатку у Вальдорфській школі у місті Штуттґарті, де поглиблює знання з філософії, релігії, психології, а потім – у Мюнхенській школі, де вивчає акторське мистецтво, а у вільний час відвідує театр, продовжує літературну діяльність.

Справжній письменницький успіх приносять йому книги для дітей – «Джим Гудзик і машиніст Лукас» (1960), «Момо» (1973), «Нескінченна історія» (1979), які екранізовані і перекладені багатьма мовами народів світу.

Міхаель Енде є лауреатом багатьох почесних нагород, серед яких – Літературна премія міста Берліна для юного покоління (1960), Німецька премія книг для дітей (1961), Німецька премія літератури для дітей за роман «Момо» (1974), Премія «Золотий диск» за інсценування роману «Нескінченна історія» (1980), Приз Януша Корчака за роман «Нескінченна історія» (1981), орден «За заслуги перед Федеративною Республікою Німеччиною» на честь 60-ліття (1989).

Письменник помер у Штуттґарті у віці 65 років. Як він і заповідав, на його похороні звучала музика Моцарта, Глюка, а хор Державного театру виконав заключний акт із опери «Goggolögi», до якої М. Енде написав лібрето і музику.

Почесне місце у творчому доробку М. Енде займає повість «Джим Гудзик і машиніст Лукас» (1960), задум якої виник у письменника випадково. Один із його однокласників звернувся із проханням підготувати невеличку оповідь для дитячої ілюстрованої книжки. Так у Енде народилися історії

про Джима Гудзика, які згодом переросли у самостійний твір. Рукопис був надрукований у видавництві «Thienemann» під заголовком «Jim Knopf und Lukas der Lokomotivfuehrer». Двома роками пізніше з'явилося продовження – «Jim Knopf und die Wilde 13».

Фантастична повість розпочинається з опису незвичайної країни на ймення Недогадія, яка була розташована на такому маленькому острові, що у ній мали змогу оселитися лише декілька людей: машиніст Лукас і його паротяжика Емма, король Альфонс За Четверть Дванадцятий та двоє його підданих – пан Несталан і пані Штоцкер. Життя острова плинуло мирно й спокійно. Однак одного чудового дня біля берегів Недогадії кинув якір поштовий корабель, якій привіз пакет для пані Кутняк, що мешкала на вулиці Старій, 133. А оскільки такої пані в Недогадії не було, то король дав монарший дозвіл розкрити цей пакет своїй підданій пані Штоцкер. Вона відкрила шабатурку і побачила там... маленьке чорне немовля. «Воно, – пише автор, – позирало на всіх довкола великими оченятами-гудзичками й, здавалося, в душі раділо, що його нарешті виймуть із тієї тісної шабатурки» [1, с. 7]. Пані Штоцкер дуже зраділа такому сюрпризу, адже вона завжди мріяла мати дитину. Так у Недогадії з'явився ще один житель, якому машиніст Лукас дав ім'я Джим і запропонував бути друзями. Незабаром малюк підріс і перетворився на звичайного хлопчика, який повсякчас приятелював із машиністом і їздив з ним на паротяжисі. «Нічого так не хотів Джим, як стати колись машиністом паротяга, бо це ремесло неабияк пасувало до його шкіри» [1, с. 10]. Острів'яни полюбили малюка і дали йому прізвисько Гудзик, тому що у нього на штанах була дірка, яку прикривав хлястик із великим гудзиком.

Незвичайні пригоди Лукаса і Джима почалися після того, як король запропонував машиністові позбутися паротяга, щоб з'явилося на острові місце, де зміг би жити Гудзик. А оскільки вони більш за все на світі цінували дружбу, то вирішили втрюх залишити Недогадію. Перетворивши паротяжуху Емму на човен, мандрівники дісталися берега країни Мандала, де познайомилися з мандалійцями, розумові здібності яких унікальні. «У два роки вони вже вміють читати і писати» [1, с. 36], у три роки «лускають, мов горіхи, найважчі арифметичні завдання» [1, с. 36], що їх здолає розв'язати хіба що професор у звичайній країні. Тоді ж Лукасу вдалося прочитати таємничий лист, з якого він дізнається, що принцеса Мандали Лі Ши, котру рік тому викрав пірат 13-й, перебуває у дракониці пані Кутняк, яка мешкає у країні Недоладії. Лі Ши перебуває у небезпеці і просить урятувати її та інших полонених.

Мандрівникам необхідно буде здолати силу-силенну труднощів (побувати у Долині Сутінків і смугастих червоно-білих горах, які ще називають Вінцем Світу; пройти безкрайню пустелю, що зветься Край Світу; перетнути величезну браму Пащу Смерті та ін.), щоб дістатися цієї таємничої країни і врятувати Лі Ши й інших дітей, які потрапили у полон до дракониці.

Дія повісті зосереджена навколо двох головних героїв, які наділені кмітливістю, хоробрістю, шляхетністю. Змальовуючи їхні морські й сухопутні мандри, письменник широко використовує пригодницькі, казкові, фантастичні елементи. Він розповідає про морські пригоди, про зустрічі із казковими країнами та їхніми мешканцями, про підземне царство, плаваючі острови, драконів тощо. Навіть після досягнення своєї мети (повернення принцеси додому) фантастичні пригоди героїв не закінчуються. Їх очікує незвичайне

перевтілення полонянки драконихи, яка відкриває мандрівникам таємниці й надає добрі поради; перенесення плавучого острова у рідний край, де зможуть у майбутньому щасливо жити заручені Джим Гудзик і Лі Ши. Не забуває автор і про здійснення найзаповітнішого бажання Гудзика, який отримує у подарунок від Лукаса маленький паротяг. У творі тісно переплітається дійсне і надприродне. Тут діють як фантастичні, так і реальні персонажі зі своїми звичаями і традиціями. Зображуваний світ подається крізь призму комічного. Письменник іронізує над системою виховання і навчання, яка панує у школі (епізод «Урок»), над системою суспільних відносин, коли принижуються людська гідність і честь (епізоди «Зустріч мандрівників з головним міністром імператорської канцелярії», «Драконове місто»), над бюрократичною системою управління державою (епізод «Країна “Манда-ла”») та іншими негараздами, які мають місце у реальному житті. Повесть містить особливий філософський шар, завдяки чому вона цікава як для дітей, так і для дорослих.

Творчість митця закроена на народній мудрості і вражає своєю філософською глибиною. Окремі його вислови тяжіють до філософських узагальнень: «Є щось таке, як перша любов. Вона завжди є якимось особливим переживанням. Маємо пізніше, можливо, важливіші або більш доленосні любові, але перша любов таїть якесь чудо, яке більше не повториться. Ось так у мене з «Джимом Гудзиком». Це була моя перша книга і мій перший успіх. Я тоді писав цю історію, не переслідуючи певної мети. Я нічого собі тим не обіцяв, я писав книгу просто для себе»; «Той, хто ніколи не буває самотнім, ніколи не прийде до думки створити твір літератури або мистецтва»; «Шлях до раціонального мислення і разом з тим до пізнання навколишнього світу лежить у розумінні, співпереживанні один одного».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енде М. Джим Гудзик і машиніст Лукас / М. Енде ; пер. І. Андрущенко. – К. : Грані-Т, 2010. – 292 с., іл.

ТАТЬЯНА КОНЕВА

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МИР М. ЭНДЕ

В статье рассматривается жизненный и творческий путь М. Энде сквозь призму формирования эстетических взглядов писателя. Основное внимание уделено исследованию фантастической повести «Джим Пуговка и машинист Лукас». Анализируется идейно-образная структура произведения, его жанрово-стилевое содержание.

Ключевые слова: биографические сведения, эстетические взгляды, творческое наследие, фантастическая повесть, идейно-образная структура, жанрово-стилевое содержание.

TETIANA KONIEVA

THE ARTISTIC WORLD OF MICHAEL ENDE

The article is about the life and career of Michael Ende through the prism of aesthetic views of the writer. This article is focused on the study of the fantastic story «Jim Button and Luke the Engine Driver». The Ideological and figurative structure of the story, its genre and stylistic content are analyzed there.

Key words: Biographic facts, aesthetic views, the artistic heritage, a fantastic story, Ideological and figurative structure, genre and stylistic content.

Одержано 23.01.2015 р.